

Udkæret

Bornholms største naturgenopretningsprojekt

Af John Orbitt. Fotos: Finn Hansen

Den 13 okt 2000 kunne Skov- og Naturstyrelsen, Bornholms Skovdistrikt invitere til indvielse af det største naturgenopretningsprojekt på Bornholm indtil dato. Nemlig genskabelse af den nordlige del af det tidligere vådområde Udkæret, beliggende syd for Almindingen ved den sydvestlige ende af Ekkodalen. Projektet har været 3? år undervejs, og bevillingen på ca. 3,5 mill kr til projektet kom fra den pulje af Naturbeskyttelsesmidler, som folkettinget har bevilliget til naturgenopretningsprojekter over det ganske land.

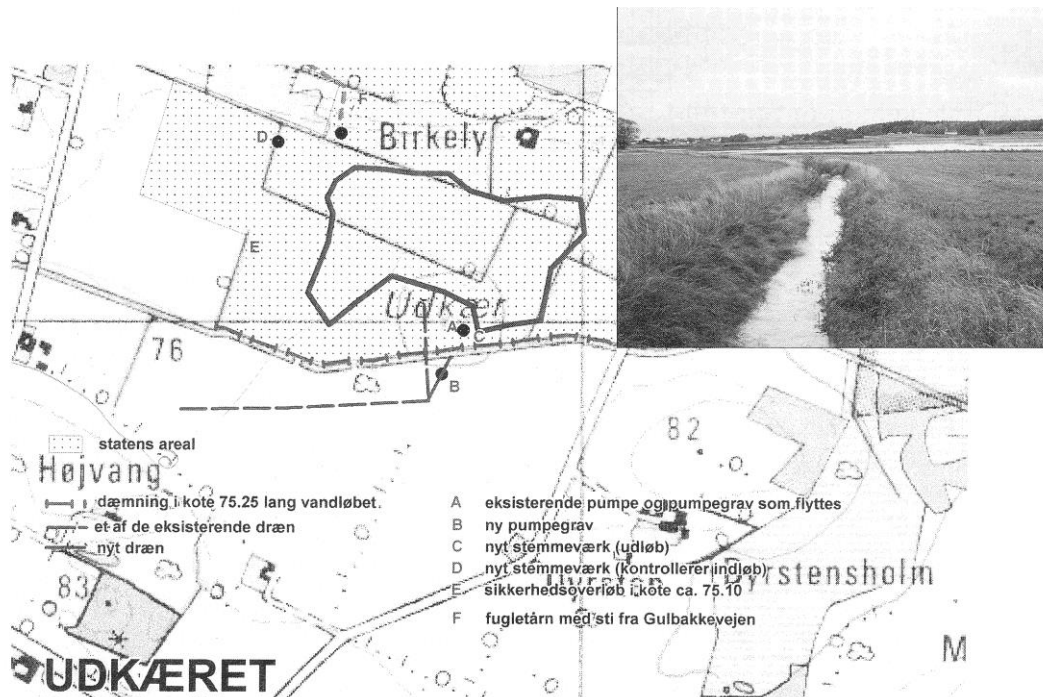
Og hvordan så Udkærsområdet egentlig ud for ca. 200 år siden? En del af forhistorien kan bl.a. ses af nedenstående kopier af Videnskabernes selskabskort fra 1805, det minorerede matrikelkort fra 1875 (hvor signaturerne for bevoksning og søer m.m stammer fra matrikelkortet 1820). Matrikelkort fra ca.1820 fra udskiftningen viser, at der har været meget vand i Udkæret, Thorevandet og Skyttedammen, og sandsynligvis med græsningarer omkring. Tilstanden omkring 1885-90 ses af det ældste målebordsblad, som viser et stærkt ændret billede, idet vandfladerne næsten er forsvundet. Fra ca. 1805 og frem til nu, er der således sket en væsentlig dræning og indtagelse af landbrugsjord. I 1970'erne gennemførtes et landvindingsprojekt omfattende landbrugsområderne øst og vest for Vallensgårdsmosen og bl.a. også Udkærsområdet. Landbrugsområderne blev effektivt

drænet, og der etableredes 3 pumpestationer i tilknytning hertil, hvoraf den ene lå i selve Udkæret. Igennem årene er således engarealerne i området drænet og opdyrket, og derfor eksisterede Udkæret indtil naturgenopretningsprojektets gennemførelse kun som et stednavn.

Projektets formål har således været at genskabe en lavvandet sø i Udkæret omgivet af ekstensivt afgræsset engarealer til gavn for især vadefugle, gæs, ænder og traner, men selvfølgelig vil generelt hele dyre- og plantelivet få gavn af vådområdet. Ideen hertil kom fra distriktets daværende tømrer Peter Pedersen. Han bor tæt ved Udkæret og lagde mærke til, hvor store arealer der blev oversvømmet i forbindelse med megen nedbør 25 maj og 9 juli 1996. Pumperne satte ud, og vandet stuedes ret hurtigt op, og en lavvandet sø blev skabt. Den forsvandt dog som dug for solen, da elektrikerer atter fik gang i pumpen.

I sommeren 1997 påbegyndte undertegnede på vegne af Skov- og Naturstyrelsen, Bornholms Statsskovdistrikt, de indledende forhandlinger med lodsejerne. Det var en større kabale at få til at gå op, idet nogle af lodsejerne til Udkærsarealerne ikke ville sælge jord til projektet i ren handel, men kun ville mageskifte jord. Og da distriktet ikke på dette tidspunkt ejede jord til et sådant formål, gik vi på opkøb lidt uden for projektområdet.

Staten købte Kærgården, som ligger syd for

Vallensgårdsmosen, og endvidere opkøbtes gårdene Birkely og Skovholt samt et delareal af Gulhave. Noget af Kærgårdens arealer blev mageskiftet med et areal i Udkæret tilhørende St. Myregård, og en del af Skovholt blev mageskiftet med et andet areal i Udkæret tilhørende Smøregård. Endelig indgik ejeren af Landlyst en frivillig aftale, mod betaling naturligvis, at afstå retten til at opdyrke sin del af projektområdet.

Forhandlingerne tog et halvt års tid, og så vidt jeg husker, underskrev vi de sidste papirer mellem jul og nytår. Alt i alt blev ca. 62 ha opkøbt for at få projektet i gang, og uden lodsejernes velvilje kunne projektet ikke gennemføres. Selve projektområdet udgør ca. 25 ha, hvoraf ca. 6-8 ha bliver til sø, og resten til græsningsområder.

Et sådant projekt afstedkommer en utrolig mængde papirarbejde, og jeg fandt hen ad vejen ud af, hvor stor en papirtiger der egentlig lå og lurede i sådant et "lille" projekt, for bureaukratiet lever i bedste velgående. Heldigvis faldt det udenfor mit arbejdsområde. Men der er skrevet mange kilo papir i sagen, og ganske tilfæl-

digt kan jeg opremse skrivelser/ansøgninger til Skov- og Naturstyrelsen, lodsejere, kommuner, amtet, fredningnævnet, Told og Skat, Jordbrugskommissionen, forsikringsselskaber, tinglysningskontoret, landinspektøren, pumpelaug, banker os.v. Alt i alt rigtigt mange arbejdstimer, som ingen måske tænker nærmere over, når projektet er blevet en realitet.

I 1998 påbegyndtes så de indledende manøvrer. Projektområdet mellem Springbakkevej og Gulbakkevej blev nivelleret ud, og det

viste sig, at med etablering af en lav vold lang nordbredden af det eksisterende vandløb (også kaldet kanalen), som stadig skulle afvande landbrugsarealer vest for Gulbakkevej og syd for Udkæret, kunne vandstanden i det kommende vådområde blive 75 m over normal daglig vandstand i Rønne havn. Kote 75 vil efter vores beregninger som tidligere nævnt give en lavvandet sø på ca. 6-8 ha, og en vanddybde på en halv meters penge. Vandet til området kommer stort set fra skovområdet, så vandkvaliteten skulle være i orden.

Selve det fysiske projekt omfattede herefter flg. arbejdsoperationer: Flytning af pumpestation ud fra området til syd for vandløbet herunder udgravning af ny pumpegrav, etablering af "usynlig" dæmning langs vandløbets nordside, udgravning af den gamle pumpegrav til en sø i søen, etablering af stemmeværk ved udløb, stemmeværk i det NV hjørne og udgravning af indløbsgrøft, sløjfning af eksisterende grøfter og dræn i projektområdet, oprensning af vandløbet mod syd og vest. (se kortbilag)

Det vigtigste i projektet er at kunne styre til- og afgang af vand, for i voldsomme regnperioder er afstrømningen af vand fra skovområdet til Udkæret temmelig stor, og for meget vand inde i området kan medføre, at dæmningen genembrydes, og det vil være en temmelig bekostelig affære.

Vandtilgangen til området kommer via et "langt sugerør", en ca. 30 m lang rørledning, dimension 30 cm, som tapper vand ved det NV vandløb, som normalt løber direkte ud i kanalen mod syd. For at opsamle alt nødvendigt vand er der i vandløbet etableret et lille stemmeværk. Når "sugerøret" i regnrige perioder ikke kan aftage alt tilstrømmende vand, strømmer det overskydende vand ud over overkanten af stemmeværket og derefter på normal vis videre i eksisterende vandløb. Så i perioder med store vandmængder, har vi en slags rundkørsel med vandet udenom selve Udkæret. Afløbet ved stemmeværket mod syd er dimensioneret med et 50 cm rør, så der kan i realiteten afledes dobbelt så meget vand, som der tilstrømmer. Derved har vi en slags forsikringsordning for, at vandpreset ikke bliver for stort, og vi sparede et ellers

planlagt sikkerhedsoverløb i det sydvestlige hjørne.

Entreprenøraftdelingen fra Johs. Pihls Maskinstation påbegyndte projektet efteråret 1999, men p.g.a megen nedbør måtte størstedelen af arbejdet udskydes her til år 2000, og i september/oktober måned, kunne vi langt om længe se lys for enden af tunnelen. Projektet er nu næsten færdig, kun mangler der opførelse af et fugletårn, som forventes bygget i år 2001.

Her i skrivende stund kan jeg allerede konstatere, at genopretningen af Udkæret ser ud til at blive en stor succes. Efter en indsats med mange arbejdstimer af mange involverede parter, og et samlet forbrug på ca. 3,5 mill kr, fremstår Udkæret allerede nu som et flot grønt engområde med en sø på ca. 6 ha, og den vil blive lidt større endnu. Om sommeren kan vi dog forvente, at søen grundet fordampning og manglende nedbør vil skrumpe væsentlig ind. Området ser måske lidt friseret ud, fordi græsningsarealerne er blevet slået med maskine, men næste år kommer der kreaturer på, og så ændrer området karakter.

Nu kan man se et "hav" af de forskellige mågearter, raster ændrer, viber, krager gæs og traner samt mange forskellige andre arter. Var der ikke noget med en Tyndnæbbet Måger?. Måske det var en "and".

Med hensyn til plantefloraen findes der på nuværende tidspunkt kun få arter, idet ingen jo er en slags kultureng, hvor udsåede græsser m.v. som f.eks. Almindelig Rajgræs, Engsvingel og kløver er alt dominerende. Men efterhånden vil engarealerne langsomt overgå til en slags natureng, hvor vilde græsser og blomster vil dominere.

Jyderne fik Skjern Å projektet. Bornholmerne fik Udkæret, som nu er det største engområde på øen. Der er blevet rettet lidt op på fortidens fejltagelser, og uanset hvem der har fået hvad og hvor det ligger, er naturen vinderen. Vi er alle med tiden blevet klogere, og jeg håber, at endnu flere af de bornholmske afdrænedede engområder på sigt kan blive genetableret. Det vil være til stor gavn og glæde for befolkningen, men størst for naturen.